

ΗΘΟΣ – ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΔΡΑΓΩΓΙΑ

Η γνήσια **ηθική βούληση** είναι μια βούληση **αγωνιστική**, που εκφράζει πρωτότυπα τα **βάθη της προσωπικότητας** ενός ανθρώπου. Τη **θέση**, που υπεύθυνα το «εγώ» **παίρνει απέναντι στον κόσμο και τη ζωή**. Σε αυτό τον ορισμό ας υπογραμμισθεί πρώτα η **πρωτοτυπία, η αυθορμησία και η γνησιότητα**. Το δροσερό αίσθημα, που έχει η **βούληση**, όταν αντιμετωπίζει τα προβλήματα της ζωής. Η **προαίρεση και η πράξη**, που προσπαθεί να τους δώσει μια λύση. Όταν υπογραμμίσετε πρώτα αυτή την πρωτοτυπία. Τότε το βαθύ **αίσθημα ευθύνης** αναδύεται από την ηθική προσωπικότητα. Το αίσθημα ότι διαρκώς είναι υπεύθυνη για τις επιδιώξεις της και διαρκώς διατρέχει τον κίνδυνο να μη φανεί πιστή στο πρόγραμμά της. Ας **σημειώσουμε ότι μια τέτοια βούληση είναι πάντοτε διψασμένη και ανικανοποίητη**. Ποτέ δεν είναι με τον εαυτό της ευχαριστημένη, γιατί ό,τι και να κάνει πάντα το βρίσκει κατώτερο από τις προθέσεις της και τις ευγενικές φιλοδοξίες της.

Τότε θα εννοήσουμε, ότι μεταξύ **ηθικής και δικαίου** η απόσταση και το χάσμα είναι μεγάλο, γιατί στο δίκαιο **δεν έχουμε πρωτοτυπία**. Το **δίκιο είναι μια μορφή στερεοτυπίας**. Οι κανόνες του δικαίου δεν λαμβάνουν υπόψη τους, ούτε απευθύνονται σε μια προσωπικότητα, σε ένα αυθύπαρκτο πρόσωπο, αλλά πάντοτε σε ένα συλλογικό σώμα και στα μέλη ενός συλλογικού σώματος που έχει ορισμένη πολιτική οργάνωση. Δεν θέλουμε, φυσικά, να μειώσουμε το δίκιο! Το δίκιο έχει τεράστια σημασία όχι μόνο για την κοινωνική, αλλά και για την **ηθική εξέλιξη του ανθρώπου**. Γιατί προσδιορίζει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα, ανοίγει περιθώρια μέσα στα οποία μπορεί να κινηθεί και να πραγματοποιηθεί η **ηθική προσωπικότητα ελεύθερα**. Χωρίς τα περιθώρια αυτά δεν θα μπορούσε κανείς **ηθικά** να αναπνεύσει. Εντούτοις πέρα από αυτόν τον στενό κύκλο του δικαίου αρχίζει η **καθαυτό ηθική ζωή**. Πέρα από το ελάχιστο των υποχρεώσεων αρχίζει η **περίσσεια, η αφθονία**, που είναι η **αρετή της προσωπικότητας**. Ένα ξεχείλισμα ψυχής! Όταν κατ' αυτό τον τρόπο συλλάβουμε την **ηθική ζωή και την αρετή** ως κύρια ποιότητα της, μπορούμε να αντιληφθούμε: **Όσο πιο πολύ κανείς δεσμεύεται στις ηθικές υποχρεώσεις, που θέτει στον εαυτό του, τόσο μεγαλώνει η ηθική ελευθερία**. Τότε η **δέσμευση γίνεται εγγύηση ελευθερίας**.

Το ήθος λοιπόν, για να έχουμε έναν απλό και σύντομο ορισμό, **έχει μια βούληση που προαιρείται και πράττει με επίγνωση του χρέους, συναίσθηση ευθύνης και σύμφωνα με ένα πάγιο πρόγραμμα ή σύστημα αξιών**. Πρέπει να **υπάρχει ένα πάγιο πρόγραμμα ζωής, ένα σύστημα αξιών και όταν η βούληση προαιρείται και πράττει σύμφωνα με αυτό με συνέπεια και ειλικρίνεια λέμε ότι αυτή η βούληση έχει πλέον φτάσει στην περιοχή του ηθικού φρονήματος**.

Ως καθεστώς της πνευματικής μας ζωής το **ήθος έχει την ιστορία του**. Δεν είναι μονάχα μια μορφή της πρακτικής ζωής μέσα στην ιστορία της ανθρωπότητας και κάποιο μέσο στην ιστορία του ατόμου, αλλά έχει και αυτό τη **δική του ιστορία ή εξέλιξη**. Στην αρχή εμφανίζεται απέναντι στις άλλες δύο μορφές το **έθιμο και το δίκιο** σαν μια επαναστατική ορμή που ζητάει να σπάσει τα πλαίσια και τα μέτρα της παλαιωμένης αρετής. Το ηθικό κενό δεν είναι η ανηθικότητα η **immortalite** όπως ίσως φανταζόμαστε ως κοινό ηθικό, αλλά είναι η **amoralite**. Υπάρχει μια βαθύτερη διάφορα τους.

Φτάνει ο άνθρωπος στην **αμοραλιτέ**, όταν η συνείδηση του χάνει τις τρεις πολύτιμες πηγές από τις οποίες η ηθική βούληση αντλεί τη δύναμη και την αλήθεια της:

- **όταν χάσει την πίστη σε ένα σκοπό της ζωής.**
- **όταν χάσει την αγάπη για τους ανθρώπους.**
- **όταν χάσει την ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο του κόσμου.**

Όταν πάψεις να πιστεύεις ότι η ζωή και η ύπαρξη έχει ένα σκοπό. Όταν δεν αγαπάς πλέον τον άνθρωπο, τον συνάνθρωπο σου και όταν δεν ελπίζεις σε ένα καλύτερο αύριο, τότε ο ίδιος κόβεις από τις ρίζες της ανθρωπινότητάς σου. Οι τρεις αυτές φλέβες είναι και οι πηγές της **θρησκευτικότητας**, γιατί η πίστη, η αγάπη και η ελπίδα, όχι μόνο στη δική μας θρησκεία, αλλά και σε άλλες ακόμα πανάρχαιες θρησκείες, συμβολικά παρουσιάζονται πάντα ως θεμέλια της θρησκευτικότητας. Ακριβώς γιατί είναι οι ρίζες της ανθρωπινότητας και εκείνος που δεν τις έχει είναι σαν να έχει αποκοπεί από το ανθρώπινο βάθρο. Οι **αμοραλιστές**, τουτέστιν οι κυνικοί τύποι, είναι **απάνθρωπα τέρατα**.

Η ορμή που βαθύτερα από κάθε άλλη εκφράζει τον άνθρωπο είναι η ορμή της **κοινωνικότητας**. Ως κοινωνικό ή **πολιτικό** ον, όπως λέει ο Αριστοτέλης, εκδηλώνεται σε όλους τους χώρους της ζωής του πάντοτε με αυτή τη διάσταση των σχέσεων με τους συνανθρώπους. Δεν εννοείται χωρίς τους συνανθρώπους, είναι πάντοτε συνυφασμένος μέσα σε ένα ανθρώπινο σύνολο όχι μόνο στο βιολογικό και στο οικονομικό, αλλά και στο **πνευματικό επίπεδο**. Ο **άνθρωπος συναλλάσσεται**. Η συναλλαγή είναι ένας γενικός χαρακτηρισμός. Βιολογικά συναλλάσσεται με το άλλο φύλο, ερωτικός διάλογος. Οικονομικά συναλλάσσεται, όταν τελεί τις πράξεις οικονομικής ζωής και πνευματικά συναλλάσσεται, καθώς **πραγματώνει τον εαυτό του** στην ιστορία του γένους ολοκλήρου.

Αυτή η **πνευματική συναλλαγή** συνιστά βασική ανάγκη σε κάθε άνθρωπο. Ο θεωρητικός τύπος του ανθρώπου, ο **επιστήμονας**, φλέγεται από την ορμή της ανακοίνωσης των ερευνών, των μεθόδων και των ευρημάτων του. Αισθάνεται ακατανίκητη την ανάγκη να ανακοινώσει τα αποτελέσματα της εργασίας του στους ομότεχούς του, αλλά και στους άλλους ανθρώπους. Τούτο δεν το κάνει από απλή ματαιοδοξία, αλλά το κάνει από την **ανάγκη να βεβαιωθεί** ο ίδιος, γι' αυτό που κάνει! Δημοσιεύει τα ευρήματά του, τα θέτει υπό έλεγχο των άλλων υπό την δοκιμασία τους, υπό την έγκρισή τους. Όταν πειστούν εκείνοι πείθεται και εκείνος και αισθάνεται **στερεό το έδαφος** κάτω από τα πόδια του.

Κανένας δεν ερευνά και κλείνει στο συρτάρι τις εργασίες του, αλλά σπεύδει να τις ανακοινώσει, όχι για να ζητήσει τίτλους και αμοιβές, αλλά γιατί θέλει να ολοκληρώσει μια πράξη που άρχισε. Το ίδιο κάνει και ο **καλλιτέχνης** με τα πλάσματά του. Είναι αδύνατον να βιώσει εντελώς το έργο του ο καλλιτέχνης, εάν δεν του δώσει δημοσιότητα. Εάν είναι έργο **εικαστικό** να το εκθέσει, εάν είναι έργο **μουσικό** θα το εκτελέσει... Είναι βαθύτατη αυτή η **ορμή της ανακοίνωσης**, την οποία πολλές φορές στην εξηγούν επιπόλαια οι ψυχολόγοι της τέχνης και οι ίδιοι οι καλλιτέχνες τη λένε ματαιοδοξία επιδειξιμανία! Χωρίς να αποκλείεται να παρουσιαστεί ακόμη το **στοιχείο τούτο**.

Στο βάθος συμβαίνει κάτι άλλο. Η συγκίνησή μας που αισθανόμαστε ολόκληρη και πλήρη και τη χαιρόμαστε, όταν την **αισθάνονται και οι άλλοι τη χαρά μας**. Αισθανόμαστε όταν τη μεταδώσουμε στους άλλους και δούμε να ακτινοβολούνται τα συναισθήματά μας πέραν από εμάς. Τότε είναι σαν να μας έρχεται από τους άλλους ένα «ιερό» ρευστό να μας διαποτίζει και να μας ενώνει με τον συνάνθρωπό μας. Μια αίσθηση δική μας, τότε μόνο φτάνει στο πλήρωμά της, όταν γίνεται **συλλογική**. Το ίδιο και ο **ηθικός άνθρωπος** δεν θέλει την **αρετή κτήμα και προνόμιο** μόνο δικό του. Αυτό που ο ίδιος επέτυχε στην προσωπική του κατάκτηση θέλει να την κάνει κατάκτηση και των άλλων. Η **αρετή** ακτινοβολεί με τη διδαχή προπάντων **με το παράδειγμα**. Με τον λόγο αλλά κυρίως με το έργο, αυτή η **πνευματική ακτινοβολία** του ανθρώπου πρέπει πολύ να την προσέξουμε. Ο ηθικός άνθρωπος είναι σαν το μαχητή, που κάθε πνευματικός άνθρωπος θέλει να παρασύρει και τους άλλους στον αγώνα για να **μοιραστεί** μαζί τους τη δύσκολη νίκη. Γι' αυτό επιμένει προσπαθεί με

όλους τους τρόπους να τους τους κερδίσει, γιατί τον κατέχει **αποστολική διάθεση** του πνευματικού έργου του.

Κάθε πνευματικός άνθρωπος είτε το θέλει είτε όχι, είτε το ξέρει είτε όχι, αισθάνεται βαθιά μέσα του μια αποστολική διάθεση, θέλει να διαχυθεί προς τα έξω. Θέλει να μοιραστεί και να δοθεί, γιατί ακριβώς **προσφερόμενος κερδίζει τον εαυτό του** περισσότερο. Δίνοντας παίρνει πολλαπλάσια έτσι γεννιέται μέσα στον ηθικό άνθρωπο αυτό, που θα ονομάζουμε τάση **παιδαγωγική, ανδραγωγική**. Κάθε πνευματική εργασία στο βάθος είναι μία **παιδαγωγία ή μια ανδραγωγία**. Φαίνεται, λίγο παράξενο που εισάγουμε αυτό τον όρο εδώ. Αυτή όμως είναι μια παλιά και ωραία ελληνική αντίληψη που ασπαζόμαστε και θα θέλαμε να τη βλέπουμε να συντηρείται και να **διαιώνίζεται**. Κάθε πνευματική πράξη στο βάθος είναι **παιδαγωγία**, είναι **ανδραγωγία**, που συνιστά το ιερό καθήκον τού κάθε γονέα και του κάθε **πνευματικού ανθρώπου**. Βασικά μοιάζει, ίσως, η λέξη, γιατί μέσα της ακούγεται το παιδί, αλλά εάν σκεφθούμε, ότι ο άνθρωπος **παιδεύεται** έως την ύστατη ώρα της ζωής του και ότι κατά το μέτρο που εκπαιδεύεται εξακολουθεί να μένει **παιδί** δηλαδή **νέος**. Είναι ένας άνθρωπος, που δεν έχει αποστασιοποιηθεί, αποστεωθεί, αλλά είναι ζωντανός.

Εάν ένα πνευματικό έργο δεν εμπνέεται από μια **παιδαγωγική ορμή** και δεν απολήγει σε μια **παιδευτική πράξη**, δεν είναι γνήσιο ή τουλάχιστο δεν είναι ολοκληρωμένο. Η **Πολιτική** κλείνει μέσα στην ουσία της **την παιδαγωγία** και την **ανδραγωγία**, γι' αυτό είναι όχι μόνο συγγενής έννοια, αλλά συνέχεια και **απαρτίωση της ηθικής**. Και αυτή είναι ελληνική ιδέα πάρα πολύ σημαντική. Σκεφθείτε ότι ανέκαθεν τους μεγάλους νομοθέτες και τους μεγάλους πολιτικούς ηγέτες που λάτρεψαν οι λαοί, ως ανθρώπους θείους και δηλαδή **θεϊκούς!** **Λυκούργος** στο μεταίχμιο του θρύλου και της ιστορίας. **Σόλων** ιστορικό πρόσωπο. **Περικλής** του επιταφίου του **Θουκυδίδη**, είναι **θεϊκοί** κατά τούτο: Προσπάθησαν και κατόρθωσαν να «παιδεύσουν και να πλάσουν ανθρώπους».

Εάν δεχθούμε ότι **το ηθικό φρόνημα** τείνει από μόνο του να **ακτινοβολήσει** και να **διεκταχθεί** μέσα στην κοινωνία, να εμποτίσει ολόκληρο το κοινωνικό σώμα. Εάν δεχτούμε ότι αυτή η τάση είναι η ορμή **η παιδαγωγική και ανδραγωγική**, που κινεί και δικαιώνει κάθε πνευματικό λειτούργημα, τότε θα αναγνωρίσουμε ότι η **Πολιτική είναι η φυσική και αναγκαία απόληξη κάθε γνήσιας ηθικής πράξης**.

Βέβαια η Πολιτική, όπως ασκείται στον κόσμο μας, απέχει πολύ από την ηθική. Αυτό είναι ένα «**προσωπείο**» της πολιτικής, όχι το **αληθινό πρόσωπό** της. Προσωπείο του πολιτικού είναι ο άνθρωπος ο διψασμένος για δύναμη ή εκείνος που προωθεί ή εξασφαλίζει τα συμφέροντα τα δικά του και των συντρόφων του. Αντίθετα, **φύση και έργο του γνήσιου πολιτικού είναι να κάνει την αρετή κτήμα των πολλών**. Να βοηθήσει τους συμπολίτες του να αποκτήσουν την **αρετή**. Ο **νομοθέτης και ο ηγέτης** των μαζών είναι κατ' εξοχήν **ανδραγωγοί** με τούτο το νόημα. Και όταν **νομοθετούν** και όταν κατοχυρώνουν τη **δικαιοσύνη** και όταν **κυβερνούν** και όταν οργανώνουν την εκπαίδευση και όταν παρέχουν την πρόνοια και όταν ανοίγουν δρόμους στους ανθρώπους για να ζήσουν και να καλυτερέψουν τη ζωή τους και όταν εμποδίζουν να φθείρονται οι υγιείς κοινωνικές δυνάμεις και όταν **ματαιώνουν το έργο του κακού**, αυτό ακριβώς πράττουν: **παιδαγωγούν - ανδραγωγούν** και μάλιστα με το **παράδειγμά τους**.

Βέβαια όσο και να κατορθώσουν οι άνθρωποι **πάντα το καλό στον κόσμο είναι λίγο και το κακό περισσεύει**. Αυτό δύσκολο δεν είναι να το καταλάβουμε και να το εξηγήσουμε. Ας σκεφτούμε ότι και μια σταγόνα δηλητηρίου είναι ικανή να νεκρώσει ολόκληρο το σώμα, ενώ μια μεγάλη δύσοσμη ατμόσφαιρα δεν φτάνουν δυο σταγόνες αρώματος να την εφοδιάσουν. **Πάντα το κακό θα περισσεύει και το καλό θα είναι λιγοστό!**

Δεν μιλάμε για τα πράγματα όπως έχουν, μιλάμε για τα πράγματα όπως πρέπει να έχουν. Και εάν μας πούμε υπερβολικά αισιόδοξους ή ουτοπικούς, δεν θα δυσκολευτούμε να απαντήσουμε με ένα παλιό σοφό απόφθεγμα: «*Ου γαρ έχομεν ώδε μένουσαν πόλιν, αλλά την μέλλουσαν επιζητούμε*». Δεν έχουμε πολιτικούς ανδραγωγούς - παιδαγωγούς τους επιζητούμε, τους περιμένουμε να βρεθούν και να ψηφιστούν. Αυτό **απαιτεί και την παιδευτική προετοιμασία ΟΛΩΝ μας.**

Η ευγενής προσδοκία για τον άνθρωπο δεν υπολογισμός ή σκοπιμότητα, αλλά **ανάγκη ζωής! Εάν δεν σκοπεύουμε ως άνθρωποι μακριά, δεν βρίσκουμε κανένα στόχο.** Εάν κοιτάζουμε διαρκώς μπροστά στα πόδια μας δεν θα μπορέσουμε να βαδίσουμε, **όπως πρέπει.** Ο άνθρωπος πρέπει να κοιτάζει πέρα, μακριά, πολύ μακριά και τότε **προχωρεί σίγουρα και σταθερά.**

Αυτό το είπε πολύ ωραία ο Πλάτων στη γλώσσα του, με τα αθάνατα λόγια του απέναντι στον **Πρωταγόρα**, που δογμάτισε το «**πάντων μέτρον άνθρωπος**». Ο Πλάτων μας έδωσε το έμβλημα: «**Θεός ημίν πάντων χρημάτων μέτρον**».

Ήτοι, εάν δεν βάλεις στις βλέψεις σου κανόνα την ιδέα της τελειότητας, εάν δεν σκοπεύεις υψηλά, δεν μπορείς να θεραπεύσεις, να υπερνικήσεις, να υπερβείς την ατέλεια και να κάνεις Άνθρωπο τον άνθρωπο!

Δημήτρης Μπάκας
15 Νοε. 2024